

Chapter 31

Community of Practice in Uralic Studies (COPIUS), www.copius.eu

Introduction to Mari

Jeremy Bradley, jeremy.moss.bradley@univie.ac.at

Last updated 12 December 2021

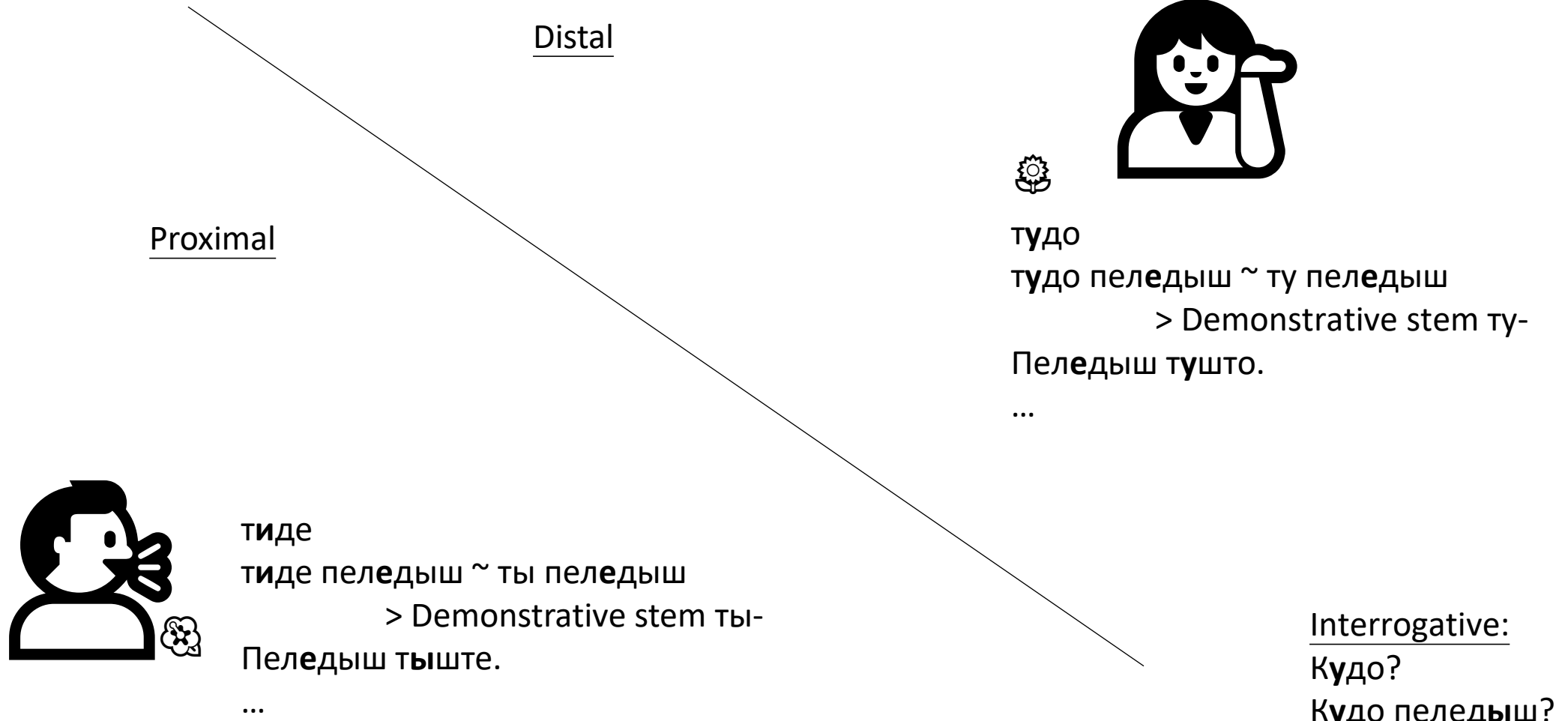

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

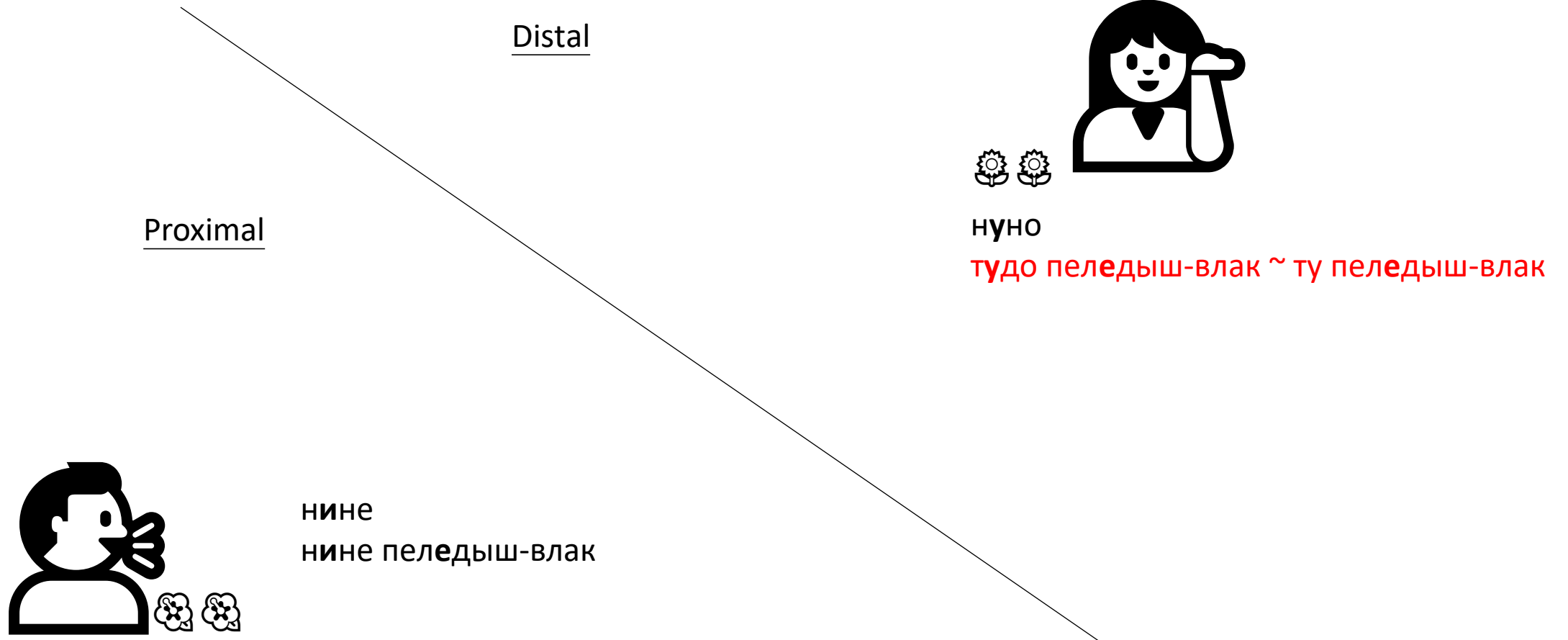
The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Grammar

1–2. Demonstrative forms

1–2. Demonstrative forms

1–2. Demonstrative forms

Interrogative	Proximal	Distal
кушто ‘where’ (inessive)	тыште ‘here’	тушто ‘there’
куш(ко) ‘(to) where’ (illative)	тыш(ке) ‘(to) here’	туш(ко) ‘(to) there’
кушак(ын) ‘where’ (lative)	тышак(ын) ‘here’	тушак(ын) ‘there’
кушан ‘where’ (lative)	тышан ‘here’	тушан ‘there’
кушеч(ын) ‘from where’	тышеч(ын) ‘from here’	тушеч(ын) ‘from there’
кунам ‘when’	-	тунам ‘then’
кусо ‘from where, of what place’	тысе ‘of this place’	тусо ‘of that place’
кузе ‘how’	тыге ‘like this’	туге ‘like that’
могай ‘what kind of’	тыгай ‘this kind of’	тугай ‘that kind of’
-	тылеч ‘from this’	тулеч ‘from that’
-	тыгодым ‘at this time’	тугодым ‘at that time’
кунар(е) ‘how much/many’ мыняр(е) ‘how much/many’	тынар(е) ‘this much/many’	тунар(е) ‘that much/many’

3. Word formation

- күтӱ ‘herd’ > күтӱчӱ ‘shepherd’
 - Derivation
- шем(е) ‘black’ > шеп-шеме ‘pitch black’
 - Reduplication
- пече ‘fence’ > печаш (-ем) (verbal stem пече-) ‘to fence in’
 - Conversion
- кава ‘sky’ + тӱр ‘edge’ > кавадӱр ‘horizon’
 - Composition

4. Compound postpositions

Compound postposition	Translation
деч вара	after
деч гоч	more than
деч моло	except for, other than
деч ончыч	before
деч öрдыжтö	outside of
деч посна	without; except for, but
деч утла	more than

4. Compound postpositions

деч посна 'without' + possessive suffixes:

1Sg	
2Sg	
3Sg	
1Pl	
2Pl	
3Pl	

4. Compound postpositions

деч посна ‘without’ + possessive suffixes:

1Sg	мый дечем посна
2Sg	тый дечет посна
3Sg	тудын деч посна
1Pl	мемнан деч посна
2Pl	тендан деч посна
3Pl	нунын деч посна

Words and word usage

1. Auxiliary constructions

а) каяш (-ем) 'to go'

Йываным <u>ужын</u> , Ануш <u>йошкарген кая</u> .	Seeing Yyvan, Anush blushes.
1696-шо <u>ийыште</u> пеш кугу пожар <u>годым пүтынъ</u> карман <u>йүлен каен</u> .	In 1696, the whole fortress burned to the ground in a massive fire.
Тудын <u>түрвыжө</u> лыб-лыб <u>лийын кайыш</u> .	His/her lips shivered.

Кайык-влак <u>шокшо</u> вельш <u>чонештен каят</u> .	Birds fly off to warmer countries.
Шукш <u>нушкын кая</u> .	The worm is crawling away.
Вес <u>серыш</u> <u>ийын каен</u> .	(S)he swam to the other shore.

1. Auxiliary constructions

b) кошташ (-ам) 'to go'

Туге гынат Йыван Кырля вуйым <u>сакен коштын</u> <u>огыл</u> .	Nevertheless, Yyvan Kyrlya didn't hang his head.
Марий кундемыш чўчкыдын вес эллесе шанчызе-влак <u>толын коштыныт</u> .	Scholars from other countries frequently visited Mari lands.
Ануш, акажлан мом пөлеклаш, шке <u>семынже</u> эртак <u>шонен коштеш</u> .	Anush is constantly thinking to herself what she could give her sister as a present.
Куп воктен шудым <u>солен коштын</u> ок керт.	(S)he can't mow the hay next to the bog.

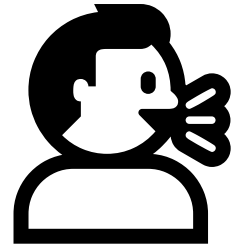
1. Auxiliary constructions

с) шукташ (-ем) 'to carry out, to fulfil'

Мый рецептым <u>возен шым шукто</u> , жапем уке ыл'е.	I didn't manage to write down the recipe, I didn't have the time.
Тудо 34 ийым веле <u>илен шуктен</u> .	(S)he only lived to the age of 34.
Шушаш арняште шўжарем марлан кая, а мый эше пөлекымат <u>налын шуктен омыл</u> .	My little sister is getting married next week, and I haven't even managed to get her a present yet.

2. Locutionary verbs

	ойлаш (-ем) 'to speak, to talk, to tell, to say'	каласаш (-ем) 'to say, to tell'	манаш (-ам) 'to say; to call'	каласкалаш (-ем) 'to talk, to tell'	кутыраш (-ем) 'to talk, to speak'	мулланаш (-ем) 'to talk, to speak, to discuss'	пелешташ (-ем) 'to say, to state'
-ла 'in ...'							
Accusative object							
Quotation + манын 'that'							
нерген 'about'							
дене 'with'							
Subject only							

2. Locutionary verbs

а) ойлаш (-ем) ‘to speak, to talk, to tell, to say’

Мый марла <u>ойлем</u> .	I speak Mari.
Мыскарам <u>ойлен</u> ом мошто.	I don't know how to tell a joke.
«Эрла толам» манын <u>ойлыш</u> .	“I'll come tomorrow”, (s)he said.
Илыш нерген <u>ойленна</u> .	We talked about life.
Йыван дене <u>ойленна</u> .	We talked with Yyvan.
Кужун <u>ойлен</u> .	(S)he spoke for a long time.

	ойлаш (-ем) ‘to speak, to talk, to tell, to say’
-ла ‘in ...’	+
Accusative object	+
Quotation + манын ‘that’	+
нерген ‘about’	+
дене ‘with’	+
Subject only	+

2. Locutionary verbs

b) каласаш (-ем) 'to say, to tell'

Тидым тудлан эрла <u>каласем.</u>	I'll tell him/her this tomorrow.
«Эрла толам» манын <u>каласен.</u>	"I'll come tomorrow", (s)he said.
Марла <u>каласем</u> гын, умыледа?	If I say it in Mari, will you understand it?

	каласаш (-ем) 'to say, to tell'
-ла 'in ...'	+
Accusative object	+
Quotation + манын 'that'	+
нерген 'about'	
дене 'with'	
Subject only	

2. Locutionary verbs

с) манаш (-ам) ‘to say; to call’

Умшатым поч да а-а-а <u>ман</u> .	Open your mouth and say “aah”.
Нуным эрвелмарий <u>ман</u> ыт.	They are called Eastern Mari.

	манаш (-ам) ‘to say; to call’
-ла ‘in ...’	
Accusative object	+
Quotation + манын ‘that’	~
нерген ‘about’	
дене ‘with’	
Subject only	

2. Locutionary verbs

d) каласкалaш (-ем) ‘to talk, to tell’

Марла мылам <u>каласкалaш</u> куштылгырак.	It’s easier for me to tell it in Mari.
Йыван Москошто кузе тунеммыжым <u>каласкалыш</u> .	Yyvan told us how he studied in Moscow.
Эчан шуко онай историйым <u>каласкалыш</u> .	Echan told many interesting stories.
Саню шке илыш нерген кужун <u>каласкалыш</u> .	Sanyu spent a long time talking about his life.

	каласкалaш (-ем) ‘to talk, to tell’
-ла ‘in ...’	+
Accusative object	+
Quotation + маньын ‘that’	
нерген ‘about’	+
дене ‘with’	
Subject only	

2. Locutionary verbs

е) кутыраш (-ем) 'to talk, to speak'

Мый марла <u>кутырем.</u>	I speak Mari.
Илыш нерген <u>кутыренна.</u>	We talked about life.
Йыван дене <u>кутыренна.</u>	We spoke with Yyvan.
Пеш кужун <u>кутырен.</u>	(S)he talked for a very long time.

	кутыраш (-ем) 'to talk, to speak'
-ла 'in ...'	+
Accusative object	
Quotation + маньын 'that'	
нерген 'about'	+
дене 'with'	+
Subject only	+

2. Locutionary verbs

f) мутланаш (-ем) 'to talk, to speak, to discuss'

Тидын нерген варарак <u>мутланена</u> .	We'll talk about this later.
Мый марла <u>мутланем</u> .	I speak Mari.
Илыш нерген <u>мутланенна</u> .	We talked about life.
Йыван дене <u>мутланенна</u> .	We talked to Yyvan.
Кужун <u>мутланен</u> .	(S)he talked for a long time.

	мутланаш (-ем) 'to talk, to speak, to discuss'
-ла 'in ...'	+
Accusative object	
Quotation + маньын 'that'	
нерген 'about'	+
дене 'with'	+
Subject only	+

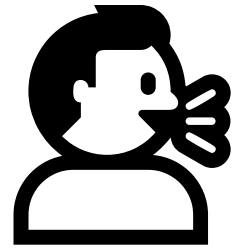
2. Locutionary verbs

g) пелешташ (-ем) 'to say, to state'

Йыван дене ик-кок мутым пелештышым.	I exchanged a few words with Yyvan.
Күсотышто кумалтыш мутым марла гына пелештат.	Prayers in the sacred grove are said only in Mari.
«Эрла толам» манын пелештыш.	“I’ll come tomorrow”, (s)he said.

	пелешташ (-ем) 'to say, to state'
-ла 'in ...'	+
Accusative object	+
Quotation + манын 'that'	+
нерген 'about'	
дене 'with'	
Subject only	

2. Locutionary verbs

	ойлаш (-ем) 'to speak, to talk, to tell, to say'	каласаш (-ем) 'to say, to tell'	манаш (-ам) 'to say; to call'	каласкалаш (-ем) 'to talk, to tell'	кутыраш (-ем) 'to talk, to speak'	мулланаш (-ем) 'to talk, to speak, to discuss'	пелешташ (-ем) 'to say, to state'
-ла 'in ...'	+	+		+	+	+	+
Accusative object	+	+	+	+			+
Quotation + манын 'that'	+	+	?				+
нерген 'about'	+			+	+	+	
дене 'with'	+				+	+	
Subject only	+				+	+	

3. Miscellaneous necessitive constructions

Лифт ок ыште – ынде йолын <u>күзаш верештеш</u> .	The elevator isn't working, you'll have to take the stairs up.
Тиде пашам ышташлан ом ярсе гынат, иктаж-кузе жапым <u>муаш логалеш</u> .	Although I don't have the time to get this work done, I'll just have to find the time for it somehow.
Тыште паша укелан көра Йыванлан вес олашке <u>куснаш пернен</u> .	As there was no work here, Yyvan had to move to another city.
Армийыште вет тыге: кумылетым огыт ончо – мом күштеныт, <u>тудым ышташ возеш</u> .	That's what it's like in the army: they don't consider your wishes; you have to do what they tell you to.
<u>Каяш тўкна.</u> ~ <u>Каяшем тўкна.</u> ~ Мыйын <u>каяшем тўкна.</u>	I have to go.

4. нӧлташ (-ам) ‘to rise’, нӧлташ (-ем) ‘to raise’

Ончал, тылзе <u>нӧлтеш</u> !	Look, the moon is rising!
Чемоданыштет кермыч мо? <u>Нӧлтенат</u> ом керт.	Are there bricks in your suitcase? I can't pick it up.

Text

Йыван Кырля

... Кугу чодыра покшечын күртныгорно дене изи дрезине чыма. Туштыжо – Мустафа. Дрезине писынрак кудалже манын, машина кидкучемым тышке-тушко шўкалеш, шўм көргө гыч йоратыме «Ой луй модеш, луй модеш» муро ташлен лектеш. Тудын йўкшө эр тымыкыште мўндырчынак йонга, а вара утларак да утларак виянеш, экран гыч залыш куснен, ончышын шўмжым авалта...

Кө ок пале тиде Совет Ушемыште икымше йўкан «*Путёвка в жизнь» киносўретым! 1931-ше ий 18-ше мартыште Москошто «Колос» кинотеатрыште шемер-влак погыненыт. Залыште тул йорен. Кумда экран волгалтын да кенета ойлаш тўналын. Уло зал кын'ел шогалын, чыланат моткоч куаненыт, кужу жап совым кырен, «урам» кычкырен, саламленыт. Тыге йўкан икымше кино шке кугу корныжым тўналын.

Марий-влаклан тиде фильм поснак шерге: вет тушто ик эн тун рольым, беспризорник-влакын Мустафа Ферт вожакыштым, уста киноактёр да поэт Йыван Кырля (Иванов Кирилл Иванович) модын. Шернур вел Купсола ялысе йорло кресаньык ешеш шочын-кушшо марий рвезе тиде рольжо дене кугу суапле пашам ыштен, артист чапым налын да тунямбалне палыме еныш савырнен.

Москосо кинотехникумым тунем пытарымеке, Йыван Кырля «Востокфильм» да моло студийыште пашам ыштен. 1934–1936-шо ийлаште «*Наместник Будды» йукан фильмыште буддийский монахым – ламын рольжым – мастарын модын.

1937-ше ий тунгалтыште Йыван Кырлям теле сезонышто пашам ышташ Маргостеатрышке уҗыныт. Тидым Йыван Кырля кумылын вашлийын да Йошкар-Олаш куанен толын. Йыван Кырля «*Дубровский» почеш шындыме пьесыште **Троекуровын балыште поян енын рольжым модын да сцене гоч, н'имом пелештыде, койышланен, туге ошкылын каен – уло зал тудын модмыжым совым кырен вашлийын.

Тидын деч вара «**Любовь Яровая*» пьесе почеш спектакльыште генералын рольжым ямдылаш тўналын, но калык ончык лектын модын шуктен огыл. Маргостеатрыште кок тылзе ыштымеке, тудым калык тушман семын поген налыныт. Тудо тўрлө лагерьлаште илен, неле пашам ыштен. Туге гынат Йыван Кырля вуйым сакен коштын огыл, нелылыкым сенен лекташ тыршен. Тидым тудын йолташыже-влак палемденит. Официальный увер почеш тудо 1943-шо ий 3-шо июльышто Уралыште колен.

Михаил Жаров манмыла, Йыван Кырля йўдым кава гыч пеш вашке йўлен волышо шўдырла волгалтын да пўтынь кўчык ўмыржат (тудо 34 ийым веле илен шуктен) шинчам йымыктарыше саде шўдырла йўлен кўрылтын.

«...Тулеч вара шуко ий эртен, – возен «Путёвка в жизнь» фильмын режиссёржо Николай Экк актёр нерген «**Открытие Мустафы*» статьяштыже. – Тиде жапыште тўрлө актёр-влак дене ышташ пернен. Но кызыт мартеат мый эре весела, поро чонан марий рвезым, актёрым, поэтым шарнем. Шарнем тудын уло кумылын, чоным тарватен воштылмыжым. Тидыже мемнан чоным эре ырыктен, куандарен, да тудын пелен кумылна нёлтын».

«Марий коммуна» гыч

Калыкмут

Чын толмеке, чоя куржеш.

* Russian titles: *Путёвка в жизнь* – “Road to Life”, *Наместник Будды* – “Buddha’s Deputy”, *Дубровский* – “Dubrovsky” (unfinished novel by Pushkin), *Любовь Яровая* – “Lyubov Yarovaya” (name of a drama by Konstantin Trenyov), *Открытие Мустафы* – “The Discovery of Mustafa”

** Major character in the novel “Dubrovsky”

Exercises

10.

www.youtube.com/watch?v=rYYb7HmLvIM

Йыван Кырлян лўмжым чапкў шарныкташ тўналеш. Тений чапланыше киноактёрлан 100 ий теме. Тудлан олесе кўртныгорно вокзал воктене памятник лиеш. Республикысе Тўвыра, печать да калык-влакын пашашт шотышто министерстве чапкўм шогалташлан 4-ше ноябрьым, Республикын кечыжым, палемден. Чапкўм шогалтыме верым шоненак ойыренит: у композиций кумдан палыме кино гыч ик сценым ушештараш тўналеш. Чолга рвезе, Йыван Кырля, дрезине дене кая да марий мурым мура. Тидын деч посна Свердловск кундемыште шарнымаш стелым верандаш шонат. Тудо кундемыште, лагерьыште, марий актёр пытартыш кечылажым илен. Киноактёрын шўдö ияш лўмгечылан эше фотоальбомым луктыт, республик кўкшытыштö икымше гана эртыше «Йыван Кырля лудмаш» конференцийын материалжым савыктат, тыгак «Марий киноактёрын да поэтын илышыш путёвкыжо» лўман кинопайрем да Российысе калыкын илыш-йўлаже, тўвыраже да этнографийже дене кылдалтше видеофильм-влакын кумшо фестивалышт лийыт.

